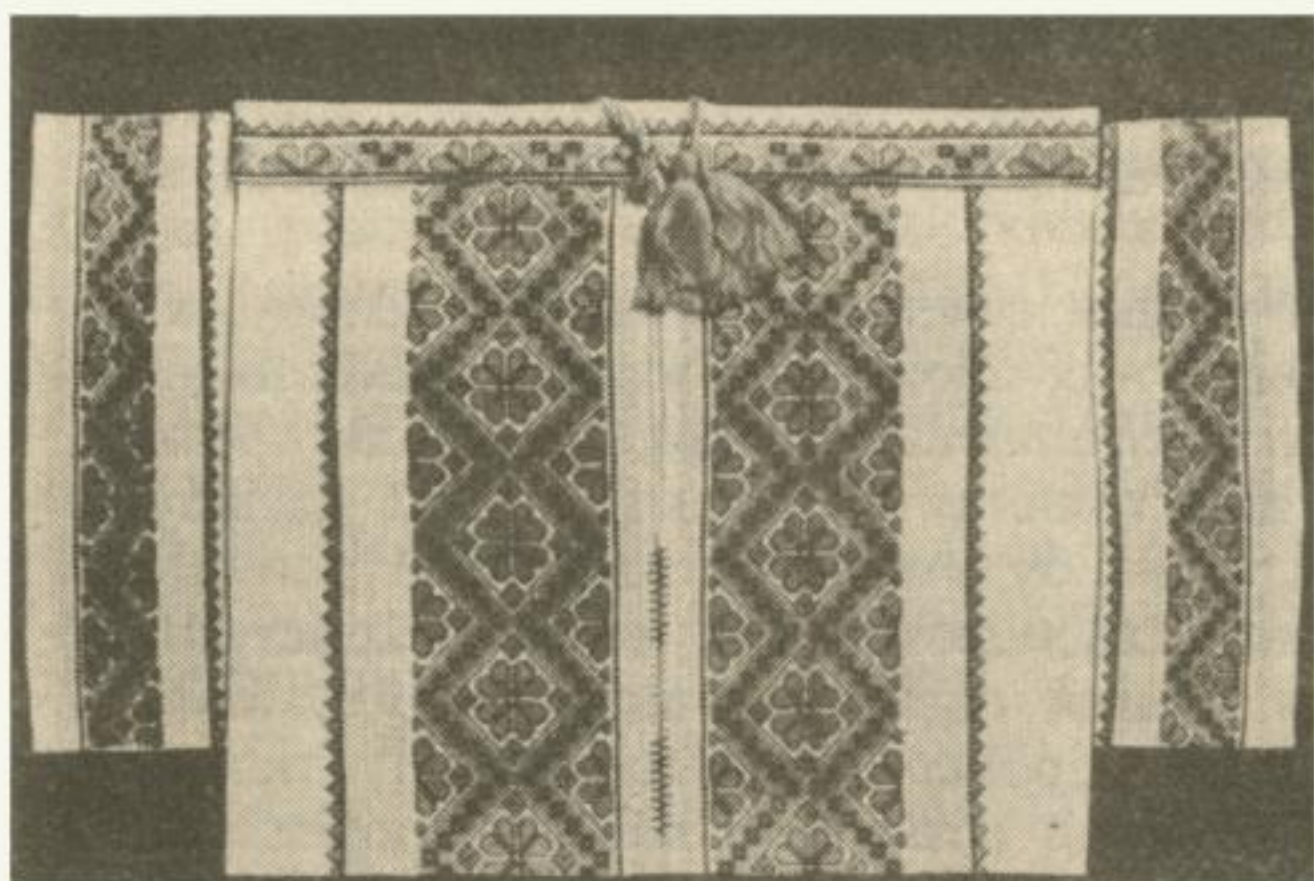

НАРИСИ, ЕТЮДИ

НА ВУЛИЦІ САГАЙДАЧНОГО В СТОЛИЦІ УКРАЇНИ

Названа на честь визначного українського політичного діяча, талановитого полководця і дипломата, просвітителя, гетьмана України часів Козацької Доби — Сагайдачного Петра Конашевича.

Вулиця починається від Поштової площі, що в 17—1-ій половині 19 ст. іменувалась Хрещатицькою, від назви струмка, що протікав неподалік і впадав у р. Почайну при з'єднанні останньої з р. Дніпром. На початку вулиці за часів Володимира Святославовича була возведена церква Різдва Хрестового, а в 1564 році побудована заново.

В 1811 році після великої дводенної пожежі на Подолі всі дерев'яні будівлі згоріли. В 1810—1814 рр. на цьому ж місці за проектом архітектура А. У. Міленського збудовано з цегли церкву Різдва Христового. 6 травня 1861 року в ній було встановлено труну з прахом Т. Г. Шевченка (під час перевезення його з Петербурга в Канів). Вранці в неділю 7 травня 1861 року на Нижній площі (в той час таку назву мала Поштова площа) відбувся мітинг. Маса народу заповнила всю площу, навколишні вулиці й навіть схили Дніпра. Серед виступаючих був близький друг Т. Г. Шевченка, український поет-романтик, автор пісень «Не щибечи соловейку» і «Гуде вітер вельми в полі» В. М. Забіла (муз. М. І. Глінки), який супроводжував труну з прахом Т. Г. Шевченка від свого помістя під Борзного до Києва і далі — до місця поховання поета в Каневі. Церкву зруйновано командою борців за світле майбутнє в 1935 році.

Поблизу церкви стояв будинок визначного українського композитора, хорового диригента і співака, автора 29 церковних хорових концертів Ведія Артемія Лук'яновича (1767—1808 рр.). Будинок згорів під час згаданої пожежі.

За церквою (нині вул. Сагайдачного, 4) стояв готель «Дніпровський порт», який згодом називався «Національні номери». Тут у 1894—1896 рр. жив російський письменник О. І. Купрін. Про це письменник згадує в оповіданні «По сімейному». Але, перебуваючи в Києві, він більше жив у своїх друзів, братів Сергія та Михайла Нарішевих, які багато допомагали йому в збиранні матеріалів та виданні книг «Київські типи» і «Мініатюри». Їх будинок був поруч з готелем і зберігся повині, а також будинок по вулиці № 16, який належав київському купцю П. М. Дехтярову (1796—1837 рр.) — першому голові міської думи. Будинок споруджено в 1830 році в стилі класицизму.

В кінці 30-х років XIX ст. за проектом київського архітектора Станзані в стилі класицизму споруджено будинок Федора Коробки (1789—1867). Міщанин Ф. Коробка був майстром виробів із срібла, мав свою майстерню і неодноразово обирався цехмістром срібного цеху, входив до керівництва магістратом. В 1816—23 рр. виконував на замовлення Києво-Печерської лаври та іконопостам для Варлаамівської і Введенської церков, царські ворота

Варлаамівської церкви на ближніх печерах (1819), п'ять срібних лампад, оклади на частину ікон. У 1861 р. в будинку розміщувалась Подільська жіноча гімназія. Будинок розташований на розі вулиць Сагайдачного і Борисоглібської.

Заслуговують уваги ще два будинки сімейства Балабухів, споруджені в кінці XVIII ст. і збережені понині. В них проживало кілька поколінь цього роду, які володіли монополією виготовлення і продажу кондитерських виробів не лише в Києві, але й в інших містах Російської імперії. Балабухи також відомі як діячі магістрату. Один будинок двоповерховий побудований в 30-х роках XIX ст. в стилі класицизму. Тут після реконструкції (1980—82 рр.) розміщено ресторан. Інший одноповерховий, побудований в кінці XVIII ст. в стилі українського барокко, пережив згадану пожежу, зберігся і понині. Тут після реконструкції розміщено кафе «Запоріжжя».

Нами тут відзначено про забудову і заселення місцевості з боку від Контрактової площі в напрямку Києво-Печерської лаври. Вулиці ж, як такої, в цей час ще не було. Як засвідчує відомий український історик, етнограф і письменник М. І. Костомаров (1817—1885), який був у Києві на Подолі в жовтні 1844 року, що «берег Дніпра від Подолу по-під горою був буквально непрохідний, і я, задумавши дістати берегом з Подолу до Лаври, змушений був повернутися через неможливість іти косогором, особливо в осінню дощову пору».

Вулицю було прокладено всередині XIX ст., що дістала назву Олександрівської, а в 1919 році — Революції, 1934 р. — А. О. Жданова, а 1991 р. — П. К. Сагайдачного. В 1896 році по вул. Олександрівській було пущено трамвай. Перший в тодішній Росії пасажирський електротрамвай було пущено саме в Києві 14.VI.1892 р. від Царської площі Олександрівським спуском до Нижньої площі. В 1896 році його маршрут подовжено до Контрактової площі. В 1977 році трамвай знято.

Що ж зв'язує вулицю з іменем П. К. Сагайдачного? Відомо, майбутній гетьман України народився в селі Кульчиці біля Самбора на Львівщині в родині дрібного шляхтича Конона (по тодішньому Конаша) Сагайдачного, звідки і виникло його по-батькові Конашевич, що вважають прізвищем. Здобувши освіту в Острозькій школі, Петро Сагайдачний переїздить до Києва, навчається у Київській братській школі й водночас працює домашнім учителем у міського судді Яна Аксака. З початку 1601 року він бере участь у Козацьких походах на Крим. У 1605 р. відзначається під час взяття турецької фортеці Варни, а вже в 1606 році, оцінюючи його військові здібності й високий розум, запорізьке козацтво вінчає Сагайдачного гетьманською булавою.

В особі Сагайдачного поєднувались риси талановитого полководця і видатного дипломата. Походи на Туреччину організувались не задля здобуття лицарської слави — тут прихований великий політичний зміст. В 1591 році між Султанською Туреччиною та панською Польщею було укладено вічний мир. За одним з пунктів цього миру Польща зобов'язувалась утримувати козаків від походів на Крим. Козаки ж нехтували цією умовою, а це приводило до нових сутичок між татарами і турками з одного боку і Польщею — з другого. Цього і хотів Сагайдачний. Війни виснажували обидві країни — Сагайдачний же робив усе можливе для об'єднання загальноукраїнських сил. Політика Сагайдачного вже в перші десятиліття його гетьманства дала свої позитивні наслідки. Уже в 1617 році Туреччина оголошує війну Польщі й під Бушем розбиває польське військо. Вдруге турки завдають нищівного удару польській короні в 1620 році під Цецорою.

В 1618 р. польська корона вела війну з Московським царством. Претендентом на Московський престол був син короля Сігізмунда III королевич Владислав, який дійшовши до Москви, опинився в дуже прикрому становищі. Наймане військо вимагало грошей, а в королевича їх не було. Тоді замалим не все військо пішло від нього, покинувши його з невеличкою купкою людей у ворожому краї. Щоб врятувати королевича, поляки звертаються за допомогою до Сагайдачного. Але він не погодився одразу і висунув такі вимоги: розширення козацької території, свобода на Україні православної віри, збільшення чисельності козацького війська, визнання з боку

Польщі судової та адміністративної автономії України. Польський король і сенат згодилися на такі умови і прислали до його війська військові клейноди (булаву, бунчук, печатку, знамено). І тоді Сагайдачний, зібравши 20 тис. козацького війська на початку серпня 1618 року рушив з ним у Кижі Московського царства. Вже 17 вересня передові загони Сагайдачного з'явилися біля Донського монастиря під самою Москвою, а 20 вересня гетьман Сагайдачний безперешкодно з'єднався з королевичем Владиславичем, який розташувався в 7 верстах від Москви. Опівночі Сагайдачний підійшов до самої Москви і зупинився біля Арбатських воріт. Уже були виламані Острожські ворота і козаки розпочали облогу. Але Сагайдачний раптом звелів припинити її і відступити.

І тут він знову поступає як політик і дипломат. Як підданий польсько-литовського королівства, він виконав усе, що вимагалось від нього, поряткувавши честь і свободу свого королевича і водночас не бажав повного припониження Москви, аби завдяки цьому не винищувалася остаточно Польща, від якої чекали жодних благ для України не доводилось.

З цього походу Сагайдачний з військом прибуває до м. Києва. Спочатку до Києво-Печерської Лаври, а потім Старою дорогою, Володимирським спуском прибуває до Братського монастиря. Ото вже за цих обставин, шлях, прокладений козаками Сагайдачного з Києво-Печерської Лаври до Братського монастиря і мусить носити назву його імені. Практично з цього часу Сагайдачний постійно перебуває в Києві й веде боротьбу за відновлення православної ієрархії.

У червні 1619 року повертається з Москви Єрусалимський патріарх Феофан. Сагайдачний зустрічає його біля Прилук, запрошує до Києва і звертається до нього з проханням висвятити митрополита для м. Києва. 6 жовтня патріарх Феофан зі своїми супровідниками — софійським митрополитом Неофітом і стоганським єпископом Авраамієм висвятив Ігумена Михайлівського монастиря Іова Борецького Київським митрополитом, Ігумена Мижигірського монастиря Ісайю Копинського — єпископом перемишльським, грека Авраамія — єпископом Туровським і Пінським, архимандрита Трахтемирівського монастиря Ієзеніля Курцевича — єпископом Володимирським, архимандрита братського Свято-духовського Віленського монастиря Мелетія Смотрицького — архієпископом полоцьким, Ігумена черницького Ісакія Борисковича — єпископом луцьким і острозьким, Ігумена Паїсія Іполитовича — єпископом холмським белзьким. При висвяченні митрополита і єпископів їм було повернуто багато православних церков, монастирів та земель, одібраних раніше православних уніатами і католиками. Одночасно Сагайдачний дав і кошти на розгортання діяльності Богоявленого Київського братства. Проводячи внутрішні реформи на Україні, він водночас дбає і про військо, доводячи його чисельність до 50 тис.

На середину літа 1621 р. Сагайдачний серйозно готується до війни з шляхетською Польщею, посилає в міста і повіти реєстри на провіант для козацького війська. Але в зв'язку з тим, що між Польщею і Туреччиною спалахнула війна, ці приготування були припинені. Перемога над Польщею була б небезпечною і для України, оскільки Туреччина на той час вважалась державою, яка чисельністю і організацією своїх бойових сил стояла вище всіх відомих держав Європи, Азії і Африки. Ось чому польський король запрошуючи на сейм Сагайдачного, одночасно звернувся за допомогою майже до всіх християнських держав. Знаючи, що польський уряд не зможе успішно вести війну без допомоги козацтва, Сагайдачний дипломатично ухилився від поїздки на сейм. Тоді польський уряд попросив допомоги у патріарха Феофана, який тоді ще перебував у Києві. Умовлення патріарха іти «под неприятеля Божого і християнського» вплинули на гетьмана і він прибув до Варшави. На сеймі король і шляхта змушені були прислухатись до думки Сагайдачного — «и как он советовал, на то соглашались их милость паны гетьманы и королевич, его милость».

Відстоюючи інтереси свого народу, гетьман змусив польського короля підписати такі умови: знищення посади старшого, який призначався польським урядом над козаками; офіційне визнання влади українського гетьмана над Україною; скасування принизливих розпоряджень відносно козацтва; надання населенню України свободи віросповідання. Незважаючи на те, що

Україна формально входила до складу Польської держави, за цих умов вона фактично мала стати автономною козацькою республікою.

Хотинська війна 1621 року закінчилась перемогою польського війська, завдяки хоробрості козацького війська, очолюваного неперевершеним українським полководцем Петром Сагайдачним. Козаки показували зразки героїзму. Сучасники, оцінюючи стійкість і відвагу козаків, порівнювали їх із спартанцями при Фермопілах, Королевич Владислав щедро нагородив козаків за їх доблесть, а до тяжко пораненого гетьмана був приставлений особистий лікар королевича, який супроводжував його до Києва. По приїзді в Київ Сагайдачний дістав похвального листа від королевича Владислава, в якому оцінювались заслуги українського козацтва у війні: «виявляємо Вам і всьому війську вашому запорозькому милість нашу і подяку, яку в усіх потребах і нуждах війська з охотою надавати обіцяємо...» і далі: «примножуємо прав і вольностей ваших, ми не відмовляємось дарувати вам проти того вдесятеро, чого тільки забажаєте від нашої милості».

Але з війни повернувся Сагайдачний тяжко поранений і 10 квітня 1622 року помирає, розділивши перед смертю своє майно між школами Львівського та Київського братства. Поховали його з великими почестями у Києві в братському монастирі, встановивши надгробну плиту з написом: «Тут зложил запорізький гетьман свои кости. Петр Канашевич, раниный в войне для Вольности отчизны кды нань Турцы мощно напирали и пострелов смертельных килка му задали которыми здранный, живота доконал».

Про поховання Сагайдачного ректор Київської академії Касіян Сакович писав так: «Погребен в монастыри Братства киевского, на который тысячий килка оферовал, ать бы тамь науки фундовано, жадаль».

Оцінюючи заслуги Сагайдачного, професор Яворницький писав: «З усіх гетьманів цей гігант найбільше заслуговує на те, щоб народ увінчив його славним монументом. Але якщо досі такого монумента немає, то нехай його великий образ і його великі подвиги вічно живуть у серцях тих, кому дорогі вітчизняна історія, рідний народ, його мова, кому дорогі його віра і ненька Україна, весь рідний український край. Хай слава його не вмере, не поляже, лицарство його всьому світу розкаже».

Вулиця Сагайдачного закінчується сквером перед Контрактними рядами де потрібно було б встановити йому пам'ятник.

Михайло МАЛЕЖИК

Київ